

Лебідь Валерій Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОДЕКСІВ УКРАЇНИ

На основі аналізу предметів правового регулювання таких принципових законодавчих актів, як кодекси, запропоновано шляхи вдосконалення законодавства України, що дасть змогу уникнути колізій у правозастосовній практиці.

Ключові слова: предмет правового регулювання; приватноправові відносини; публічно-правові відносини; кодекс, колізія.

На основе анализа предмета правового регулирования таких принципиальных законодательных актов, как кодексы, предложено пути совершенствования законодательства Украины, что позволит избежать коллизий в правоприменительной практике.

Ключевые слова: предмет правового регулирования; частно-правовые отношения; публично-правовые отношения; кодекс, коллизия.

On the basis of the analysis of a subject of legal regulation of such basic acts as codes it is offered to a way of perfection of the legislation of Ukraine that will allow to avoid collisions in legal practice.

Keywords: subject of legal regulation; private legal relations; public legal relations; the code; a collision.

Сучасне законодавство України розвивається досить динамічно. Це зумовлено значними економічними змінами та необхідністю здійснення правового регулювання нових суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів або внесення змін та доповнень до чинної нормативно-правової бази. Унаслідок цього за останні десять років було прийнято значну кількість кодексів (нових, у новій редакції) та внесено зміни до існуючих кодексів, а також надано пропозиції щодо прийняття низки нових нормативно-правових актів на рівні кодексів.

У зв'язку з цим, питання про предмет правового регулювання таких принципових законодавчих актів, як кодекси, не лише не втрачають своєї актуальності, а й набувають нового, насамперед практичного, значення та гостроти. Чітке розуміння та визначення предмета правового регулювання кожного кодексу дасть змогу уникнути можливих дублювань у правовому регулюванні однорідних суспільних відносин, колізій у правозастосуванні тощо.

Метою цієї статті є надання пропозицій щодо розуміння та формування базового законодавства за принципом чіткого визначення предмета правового регулювання з метою якісного регулювання суспільних відносин, зменшення колізій у правозастосовній практиці.

Питання співвідношення правового регулювання Цивільного [1] та Земельного кодексів України [2] має важливе практичне значення. Це зумовлено насамперед важливістю такого об'єкта правового регулювання як земельні ділянки, існуванням різних підходів до правового регулювання таких відносин, про що зазначають науковці [3, с. 97]. З розвитком відносин приватної власності постає необхідність визначення співвідношення вказаних кодексів, зокрема стосовно доцільності закріплення норм, що регулюють майнові (приватноправові) відносини в Земельному кодексі України.

Питання щодо регулювання приватних майнових відносин, об'єктом яких виступає земельна ділянка, у частині співвідношення цивільного та земельного законодавства України розглядало багато науковців, зокрема Р. І. Марусенко [4], В. В. Цюра [5], але у зв'язку з дискусійністю цього питання є потреба проведення подальших наукових досліджень та пошуків.

Згідно з визначенням предмета правового регулювання Цивільного кодексу України, що наведено у ст. 1, до відносин, які він регулює, належать особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Водночас до майнових відносин,

заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом. Майновими відносинами є відносини, зокрема щодо речі (ст. 190 Цивільного кодексу України), до яких належать і земельні ділянки (ст. 181 Цивільного кодексу України), що є нерухомими речами з відповідним правовим режимом.

Предметом правового регулювання, згідно зі ст. 3 Земельного кодексу України, є земельні відносини, що регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї) (ч. 3 ст. 2 Земельного кодексу України). При цьому не встановлюється жодних особливостей, наприклад із вказівкою на поширення чи не поширення правового регулювання на правовідносини, що виникають на основі адміністративного чи іншого владного підпорядкування сторін. Це дає змогу припустити поширеність норм Земельного кодексу України і на майнові відносини, об'єктом яких є земельні ділянки.

На основі вибіркового нормативно-правового порівняння статей Земельного кодексу України та Цивільного кодексу України можна дійти висновку про тотожність значної кількості статей цих кодексів у частині регулювання майнових відносин, об'єктом яких є земельні ділянки. Зокрема, правове регулювання майнових відносин, об'єктом яких виступають земельні ділянки, здійснюється, наприклад, у ст. 395–417 Цивільного кодексу України (щодо речових прав на чуже майно), які ідентичні за змістом ст. 98–102¹ (щодо речових прав на чуже майно), хоча Земельний кодекс України містить дещо інші назви відповідних глав (глава 16 “Право земельного сервітуту” та глава 16¹ “Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови”, але за змістом це є саме речовими

правами на чуже майно. Закріплені загальні засади правового регулювання майнових відносин у ст. 373–378 (щодо права власності на землю (земельну ділянку) Цивільного кодексу України також

продубльовані у ст. 78–91 Земельного кодексу України (щодо права власності на землю), хоча Цивільний кодекс України містить більш вдалу назву глави “Право власності на землю (земельну ділянку)”.

Отже, законодавець не визначився з предметом правового регулювання вищезазначених кодексів, наслідком якого є дублювання однакових за змістом та правовою суттю правових норм у різних кодексах. Це не сприяє якості правового регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є земельні ділянки, де відсутня адміністративна підпорядкованість. Майнові відносини мають регулюватися нормами саме Цивільним кодексом України, що жодним чином не применшуватиме роль і значення Земельного кодексу України, норми якого повинні встановлювати саме особливості правового регулювання на основі імперативності, адміністративної підпорядкованості. Крім того, регулювання інших майнових правовідносин, об'єктом яких є такі природні ресурси як ліси, води, атмосферне повітря, надра, де також відсутня адміністративна підпорядкованість, повинні регулюватися нормами Цивільного кодексу України, тоді як регулювання майнових правовідносин, у яких наявна адміністративна підпорядкованість, може здійснюватися як на рівні окремих кодексів (Лісового, Водного, Про надра), Закону України “Про атмосферне повітря” або логічним було б їх об'єднання шляхом систематизації законодавства. Результатом такої систематизації могло б бути прийняття Екологічного кодексу України [6].

Важливим також є проведення порівняльного аналізу змісту правового регулювання Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України [7]. У юридичній літературі є досить дискусійним питання існування Господарського кодексу України. Можливі думки поділяються на діаметрально протилежні: від необхідності існування вказаних кодексів до категоричного заперечення існування поряд із Цивільним та Господарським кодексами України.

У зв'язку з цим, важливим є аналіз предметів правового регулювання вказаних чинних кодексів. Зокрема, ст. 1 Господарського кодексу України до предмета правового регулювання відносить головні засади господарювання в Україні й регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. До господарських відносин за ст. 3 Господарського кодексу України належать господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Водночас господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Тобто до предмета правового регулювання належать майнові відносини, що виділені в окрему групу за суб'єктним складом (суб'єкти господарювання). І в цій частині, безумовно, є колізійність правового регулювання майнових відносин Цивільним та Господарським кодексами України. Зі змісту вказаних кодексів також

впливає дублювання або встановлення особливостей у регулюванні правовідносин щодо поставки, контракції, видів організаційно-правових форм господарювання тощо або відверта суперечність у правовому регулюванні, зокрема у частині визнання підприємства суб'єктом чи об'єктом правовідносин.

Запровадження можливих особливостей у правовому регулюванні тих чи інших господарських правовідносин не викликає сумнівів, що може здійснюватися на рівні окремих спеціальних законів, що і застосовується в законотворчій практиці України. Так, прийнято закони України “Про господарські товариства”, “Про акціонерні товариства”, “Про сільськогосподарську кооперацію”, “Про фермерське господарство” тощо. Ці нормативно-правові акти закріплюють особливості щодо створення, управління, набуття та розпорядження майном указаними суб'єктами господарювання, що не суперечить Цивільному кодексу України.

Серед можливих кодексів у юридичній літературі представники науки аграрного права запропонували прийняти Аграрний кодекс України [8, с. 17–19; 9]. Якщо зважати на запропоновану структуру [9, с. 57–62], то не визначено предмет правового регулювання цього кодексу, але зміст запропонованих його частин свідчить про дублювання правового регулювання щодо таких правовідносин, як правовий режим майна, суб'єкти аграрного підприємництва, орендні відносини, договори, відповідальність за порушення аграрного законодавства. Тому, ґрунтуючись виключно на змісті запропонованої структури Аграрного кодексу України, без детального обґрунтування встановлення особливостей у правовому регулюванні погодитися з необхідністю прийняття такого нормативно-правового акта неможливо.

Отже, чітке визначення предмета правового регулювання будь-якого нормативно-правового акта має важливе практичне значення. Сьогодні законодавство України на рівні таких принципових нормативно-правових актів, як кодекси, не має чіткої регламентації та визначення предмета правового регулювання, насамперед, при регулюванні майнових (приватноправових) відносин, що суттєво впливає на якість правового регулювання відповідних суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
3. Мірошниченко А. М. Земельне право України : [навч. посіб.] / Мірошниченко А. М. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.
4. Марусенко Р. І. Правові аспекти земельних сервітутів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Р. І. Марусенко. – К., 2005. – 19 с.
5. Речові права на чуже майно : [навч. посіб.]. – К. : КНТ, 2006. – 135 с.
6. Барчук І. В. До питання запровадження екологічного кодексу в Україні та Польщі. Особливості входження до ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступ: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=915.
7. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
8. Носік В. В. Проблеми кодифікації аграрного законодавства України / В. В. Носік // Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст. : матеріали міжнар. наук. конф. – Біла Церква, 2006. – 182 с. – С. 17–19.
9. Янчук В. В. Проблеми і шляхи вдосконалення аграрного законодавства України / Янчук В. В. // Аграрне право України : [підруч.] / [В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк та ін.] ; за ред. В. З. Янчука. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 720 с.